

**КОНЦЕПЦИИТЕ НА КЛАСИЧЕСКАТА ПОЛИТИЧЕСКА
ИКОНОМИЯ ЗА СТОЙНОСТТА И РЕНТАТА
СРЕЩУ МЕЙНСТРИЙМА В ИКОНОМИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ**

**CLASSICAL POLITICAL ECONOMY CONCEPTS OF VALUE
AND RENT AGAINST MAINSTREAM ECONOMIC THEORY**

**Румен АНДРЕЕВ
Rumen ANDREEV**

DOI: 10.61836/YIDL5005

Received: 15.09.2023
Available online: 21.11.2023

***Abstract:** For a long time it was believed that the marginalist revolution rejected classical political economy and created modern economic science. In fact, various problems that had been studied by classical political economy were completely neglected and unexplored by mainstream economic theory since the marginalist revolution. The purpose of the article is to present facts that classical political economy and mainstream theory after the marginalist revolution explore quite different problems in economic science. Two of the turning point concepts in economic theory are analyzed, that of value and land rent, which are decisive for the foundation of classical political economy. The concept of land rent as part of the distribution is almost absent from mainstream theory, and that of value is taken as an axiom. In Bulgaria, there are studies that present the fundamental differences in the two theories, but without examining the specific concepts of value and rent, which are key to the change in economic theory. The article shows why classical political economy remains relevant by better analyzing contemporary reality. Comparative and historical analysis was used for the needs of the research.*

Key words: political economy, classical political economy, concepts of value, concepts of rent, mainstream economic theory

JEL: B0, B12, B13

Увод

Човекът е единственото същество в природата, което може да се възползва от нея, като произведе това, което му е необходимо. За да съществуват хора са необходими материални блага – храна, дрехи, къщи и др., които те трябва да си произведат. Процесите на производство, разпределение, размяна и потребление

винаги са съществували в човешката цивилизация, независимо дали някой се е опитвал да ги обяснява или не. Икономиката съществува като наука повече от 250 години, като нейното начало е поставено от класическата икономическа теория през XVIII век и от тогава са се сменили много теоретични концепции, създали са се различни школи и направления в икономическата теория. Едва ли има поле в човешката мисъл, която така да изобилства от идеи, както икономическата наука. Трудността в изучаването на икономическите явления породена от препятствия пред понятия, инструментариум и аналитичен апарат, постоянно променящи се институции, време и технологии, налага едно постоянно надлъгване с настоящето, поглед в миналото и една прогноза за бъдещето, при което след проверката на времето оцеляват най-стойностните икономически теории.

Откритието на великите икономисти, че хората следвайки собствените си интереси биха могли да сътрудничат помежду си и по този начин да си осъществяват взаимна изгода, като същевременно допринасят и за благото на цялото общество е фундаментално за икономическата наука. Широчината на икономическите идеи е голяма, тя е свързана с човешката дейност, философията, психологията и другите обществени науки. Обосновката на една или друга теория се основава както върху логически аргументи, така и върху понятия изведени от практиката и от философията. Затова добрият икономист не трябва да бъде само икономист, той трябва да е добър историк, антрополог, социолог, психолог, математик, статистик. В съвременното общество на разделение на знанията е все по-трудно на икономическия теоретик. Въпреки изобилието от информация и бързината на нейното разпространение, много проблеми в обществените науки остават незасегнати и се намират на границата на икономиката и другите науки, за изследването на което са необходими интердисциплинарни подходи.

Сложността в изследването на социалните науки, породена от комплекса от многобройните фактори, които влияят върху отделния човек и на обществото, като съвкупност от различни хора с различни планове, цели и средства за тяхното постигане поставя представителите на икономическата наука пред редица затруднения от методологично естество. В полето на методологията се водят много дебати между икономистите в резултат на което фундаменталните истини, аксиоматиката върху която се градят икономическите анализи и хипотези се оказва едно благо, в което затъва не един оригинален ум. Липсата на определен инструментариум, невъзможността за емпирични изследвания, постоянно променящата се среда, еволюцията на институции и развитието на цивилизацията поставя икономистите пред различни проблеми с възможно най-разнообразни твърдения и решения. Оценката на различните идеи затова е повлияна както от оценката на господстващите теории в съвременността, така и от проверката на времето. Няма вечна истина има само едно непрекъснато търсене на истината. Всяка икономическа теория изразява различна гледна точка на икономическа класа или нация към

останалите. Така че всяка теория е политическа. Нейният език понятия и основни концепции са предназначени за да оформят как хората мислят, че икономиката работи и следователно каква политика да поддържат (Hudson, 2022, p. 32).

Съществуват различни подходи при изучаване на икономическите феномени, от които произхождат различни икономически модели и са изградени различни икономически теории. Аксиоматиката върху която те са изградени довежда до различна икономическа логика, а от нея и различни резултати. Изменчивостта на съществуващите обществени институти предизвиква изследването на различни явления и решаването на разнообразни икономически задачи. Една от основните трудности в икономическата наука произхожда от факта за *недоказуемостта* на икономическите хипотези, за разлика от естествените науки където експеримента може да потвърди хипотезата.

Промяната на методологията или на основните понятия води до промяна на цялата концепция. Отхвърля се или се изопачава и фалшифицира цяла теория. Това се случва след маржиналистката революция през втората половина на XIX век, която отхвърля теорията на класическата политическа икономия, като се приемат различни аксиоми, които се приемат безусловно. Променя се предметът на изследване, като се създава заблудата че различни явления са намерили обяснения.

Въпреки че новосъздаденият мейнстрийм започва да се нарича неокласика, той няма нищо общо с класическата политическа икономия. Терминът „неокласика“ е създаден от основоположника на институционализма Торстен Веблен, който е един от защитниците на класическата политическа икономия. Всъщност мейнстрийм икономикът е напълно различен от класическата политическа икономия, като целта е да се направи класическата политическа икономия остаряла, а мейнстрийм икономикът да се превърне в класическа икономическа теория (Hudson, 2022a).

В съвременната наука един от ярките защитници на класическата политическа икономия е Майкъл Хъдсън. Според него съществува разлика между това което академичната икономическа наука твърди и реалността. Икономикът не е в действителност наука, а начин на мислене. В реалността съвременния финансов капитализъм лобира за финансите, застраховането и недвижимите имоти /FIRE/, които не произвеждат стоки и услуги, а получават доходи от „*празните*“ цени, в които са включени доходи за тези сектори. Статистическите анализи създават илюзията за икономически растеж, а на практика се повишават цените, а не разходите за производство. Създават се цени, които са по-високи от реалните разходи за производство и тяхното повишаване сега се представя като икономически растеж (Hudson, 2023).

В България също много автори /от по-старото поколение/ защитават класическата политическа икономия. Един от тях е Васил Тодоров. Според него липсва

връзка на неокласическата теория с реалността – „*доминира теория, вижданията на която се разминават с реалността, неадекватни са спрямо нея, казано по-направо и по-ясно – виждания, които (в значителна степен) не са верни като обяснение на реалността*“. Монополното доминиране на тази теория, той обяснява с различни нагласи и интереси в академичните среди, институционални, идеологически и политически фактори. Налагането на тази теория става първоначално през началото на ХХ век като обясняваща теория и превръщането и по-късно в инструментална теория, която продължава да се възприема като обясняваща (Todorov, 2022).

Целта на тази статия е да представи двете основни концепции, в които се извършва промяната на икономическата наука – теориите за стойността и рентата. Според нас след налагането на неокласическата теория, тези две концепции на класическата политическа икономия остават пренебрегвани, въпреки че са ключови за икономическата теория. С тяхното отхвърляне престават да се изследват различни икономически проблеми, като разпределението, незаработените „паразитни“ доходи, монополните цени, икономическата и политическа олигархия, изопачават се причините за социалното неравенство и факторите за икономическия растеж и др.

Концепцията за стойността

Икономическите проблеми са свързани с всяко човешко общество и поради тази причина изследването на тези проблеми съпътства развитието на човешкото общество още от античния свят, първоначално като част от философски трактати, а по-късно и като самостоятелни трудове. Самостоятелното обособяване на икономиката като наука е свързано с Ренесанса, а апогея на нейното развитие през този период е появата на класическата политическа икономия постулатите, на която са общоприети и въпреки съществуващите изключения продължават до втората половина на ХІХ век.

Класическата политическа икономия изгражда своя теоретичен анализ върху основата на трудовата теория за стойността. Производството, разпределението и размяната на стоките е обяснено основавайки се на тази теория.

Стойността според класическата политическа икономия се свежда до следното:

- стойността е временна /пазарна/ и постоянна /естествена/, като последната се явява център около който се колебае и стреми първата;
- пазарната стойност се определя от търсенето и предлагането, като търсенето от своя страна зависи от пазарната стойност;
- естествената стойност по различни начини се определя за невъзпроизведимите и възпроизведимите блага. В първия случай зависи от редкостта на вещите / тук се включват и монополните ситуации/, а във втория /който е преобладаващ/ от

разходите по производство на стоката и нейната доставка на пазара;

- разходите по производството се състоят от **работна заплата и печалбата** от капитала и се определят в крайна сметка от количеството/часовете/ изразходен труд;

Класическата икономическа теория твърди, че разменяемите стоки на пазара имат еднаква стойност, като всъщност се разменят равни количества труд. Стойността се смята за обективна, вътрешно качество присъщо на предметите, а не изражение на степента на интензивните стремежи на различните хора да ги придобият.

За класическите икономисти стойността са *обществените, а не индивидуалните разходи* за производство при определено равнище на технологичното развитие. Тези разходи се свеждат до разходите за труд в производството, както и трудът, с който са произведени капиталовото оборудване, сградите, с който са добити на суровините, необходими за производство.

В началото на XIX век Жан Батист Сей изгражда модел на общо равновесие, в който икономическите участници са съвършено информирани, сигурни и имат правилни очаквания за бъдещето той е безусловно приет от мейнстрийм теорията. От него произхождат идеите за съвършена конкуренция и равновесие в икономиката, като стабилността на равновесието се подсигурава чрез рестрикции в началните допускания и главно чрез абстрахирането от незнанието и несигурността. Всички фактори, които водят до растеж – разрастване на желанията, техническата промяна, нарастването на населението, дори протичането на времето се поставят в „*затвора на ceteris paribus*“ /*други равни условия*/.

Сей е сред първите автори, които отхвърлят трудовата теория за стойността, като твърди че всички фактори за производство имат принос за създаването на полезност, която пък диктува стойността на стоката. Моделът на Сей за общо равновесие в икономиката е познат като *закон за пазарите* и акцентира върху господстваща роля на пазара в икономиката, възприета заедно с концепцията за равновесие от неокласическата теория. Слабостта на този модел е подценяването на финансовия сектор, който става причина за нарушаването на равновесието. Капиталистите могат да инвестират техните печалби в средства за производство, но системата е предразположена към увеличаване на сериозни икономически и финансови кризи в резултат на вътрешни противоречия (Hudson, 2017, p. 165).

През 70 години на XIX век трима автори независимо един от друг публикуват трудове, изграждайки теориите си върху принципа за намаляващата пределна полезност на богатата. Този етап от развитието на икономическите идеи е известен като „*маржиналистка революция*“, а тримата учени стават основоположници на три различни направления в неокласическата икономическа теория: Карл Менгер на австрийското, Уилям Стенли Джевънс на английското и Леон Валрас на лозанското.

В класическото разбиране стоката притежава разменна и потребителна /ползност/ стойност. Ползността /потребителната стойност/, според класиците е необходимо условие за съществуването на стойността на стоката, но разходите по производство са тези, които определят стойността. Класическите икономисти не правят връзката между ползността и пазарната цена на стоката. Въпреки че виждат ползността като качество на предмета, те виждат в ползността само обективната ползност на определена група стоки като цяло – например „*ползността на водата*“. За разлика от тях представителите на маржиналистката революция акцентират върху ползността на определена единица от дадена стока – пределна единица вместо ползността на стоката като цяло. Според тях няма понятие като „*ползността от водата*“ а съществува понятие като „*ползността от един литър вода на определено място и по определено време*“.

Така в класическият модел стойността се определя в сферата на производството, като потреблението не участва в определянето на стойността. Есенцията на маржиналистката революция е че естествената стойност на стоката се определя само в субективната оскъдност, степента, в която човешките желания превишават нейната наличност. Същността и се състои в изграждането на теория за стойността, която е изградена върху размяната вместо производството и разпределението.

Основата на пределната ползност на благата е това, че ползността която донася на индивида всяка следваща единица от дадена стока /именно тази единица се нарича пределна ползност /е по-малка от ползността на предишната единица стока/. Анализът на пределна ползност е преход в икономическата теория от обективни закономерности към субективен анализ на пределни величини. ***Съществено се изменя предмета на изследване.*** По времето на Адам Смит основни направления на изследването са икономическия растеж, анализ на ролята на различните фактори на производството и разпределението на създадения обществен продукт. ***След маржиналистката революция централни въпроси за икономическата теория стават: изследване на поведението на икономическите субекти /потребители и фирмите/ в условията на ограничени ресурси и тяхното рационално използване чрез пазарния механизъм. Фокусът се измества към пазара, а не производството, като пазара се представя като свършиен механизъм за насочване и разпределение на оскъдните ресурси. „Невидимата ръка“ влиза удобно в действие.***

Първият повратен пункт на маржиналистката революция е теорията за стойността. При размяната вместо сравняване на изразходения за производството на стоката труд се сравняват пределните ползности от потреблението на стоките. Тъй като различните оценки на индивидите за ползност са много субективни се прави допускането, че индивидът прави избора си съобразно различни модели/ кошници/ на потребление (Tchipev, 2023). Този неокласически анализ не допуска съществуването на цени, в които освен разходите за производство са

включени непроизводителните разходи за рента, лихва, монополна цена и др.

Класическите икономисти различават действителна и пазарна цена. Действителната са разходите за производство на стоката, които не включват рента, лихва и други плащания от собственост. Според Майкъл Хъдсън трудовата теория за стойността е аналитичен инструмент за елиминиране на тези плащания, които са включени в пазарната цена на стоката над стойността. Маржиналистката революция с потребителската полезност разглежда цените като независими от разходите по производство /стойността/ като прави допускането че свободната конкуренция ще сведе цените до разходите по производство, така че полезността ще отразява конкурентните разходи по производство. В условията на монополи и липса на свободна конкуренция това предположение, според Хъдсън е нереалистично (Hudson, 2017, p. 258).

Изследвайки малките изменения появяващи се в икономиката и политиката, маржинализмът се фокусира върху дохода, потребителските разходи и инвестициите в краткосрочен период, а не върху това каква е връзката между дълга и собствеността. Липсва концепцията за пристрастяване към богатството, хищническото отпускане на заеми и сложната лихва. Маржинализмът не признава факта, че без публични /държавни/ регулации и баланси икономиките ще се поляризират, така че богатите елити ще използват тяхната власт за обедняването на нерентиерските сектори (Hudson, 2022, p. 26). Според Хъдсън рентиерските и финансовите интереси през XIX век отхвърлят трудова теорията за стойността с нейния анализ на цените, рентата и печалбата и възприемат теорията за пределната полезност. *В методологията обществения начин на производство е заменен от индивидуализъм.* Отхвърля се концепцията за експлоатацията и незаработеният доход рента. Интересите на индустриалците, земевладелците и bankerите се обединяват от новата теория, като политическата икономия е свита в новото понятие икономикс¹ (Hudson, 2017, p.165).

Концепцията за поземлената рента

След теорията за стойността поземлената рента е вторият крайъгълен камък на класическата политическа икономия отхвърлен от маржиналистката революция. Класическата политическа икономия анализира рентата като непроизводителен доход, получаван при разпределението на произведената продукция. В теорията на Рикардо тази теория е обобщена като част от печалбата, която е присвоена от собственика на земя от капиталиста. Рентата според класическите икономисти е разликата между пазарната цена и необходимите разходи за производство /стойността/ на стоката. Получаващите рента *земевладелци* /в

¹ В икономическата литература в България след Освобождението до 1990г. не се употребява термина икономикс, а политическа икономия. Икономическата теория, която се преподава в университетите и в научните изследванията също се нарича политическа икономия.

класическата теория земеделците не притежават земята, която обработват/нямат никакви разходи за предоставянето на земята или монополните услуги.

Мейнстрийм теорията представя тезата, че съществува икономическа рента от всеки от факторите за производство – труд, капитал и земя. Икономическата рента е плащане над това, което е необходимо за задържане на фактора в определен вид производство. Поземлената рента е плащане за придобиване на оскъдни ресурси, които могат да се използват за алтернативни производства. Тази теория обяснява рентата с несъвършенствата на пазара, като информацията на икономически агенти, монополи и др.

Класическият икономист Адам Смит има цели четири определения за рента, две повече от определенията му за работна заплата и печалба. Причината за това са различните прояви на този непроизводителен доход. Въпреки това Смит е категоричен, че рентата влиза по-различен начин в цените на стоките в сравнение с работната заплата и печалба. Рентата, според него не влияе върху цената, т. е. не е ценообразуваща за разлика от работната заплата и печалбата, а зависи от цената, т.е. тя е нейна производна (Smith, 2006). Този възглед на Смит за рентата е развит от Дейвид Рикардо, който свързва теорията си за поземлената рента с трудовата си теория за стойността. Според него, стойността на селско стопанската продукция се определя от обществено необходимите разходи за труд в най-неплодородните участъци земя. Излишъка от продукцията, получаван от земята с по-добро качество представлява рента заплащана на собственика на земята. Според възгледите на Рикардо, високите рентни плащания са следствие от високите цени на селскостопанската продукция, които пък въвличат в оборот земя от по-лошо качество. Тъй като регулатор на цената на селско стопанската продукция се явява продукцията получена при най големи разходи за труд, то рентата не може да влиза като съставна част от цената. Рентата е в резултат от високите цени и това което получава земевладелеца по този начин, той получава за сметка на цялото общество, една класа получава изгода за сметка на друга (Ricardo, 2006).

Поземлената рента е показана в класическата политическа икономия, като един от доходите на разпределението, заедно с печалбата и работната заплата. До появата на теорията на Рикардо класическите икономисти нямат дебат върху причините за получаването на рентата. Според класическата трудова теория за стойността облагането на рентата не води до увеличаване на цените на стоките, а е прибиране на излишъка от продукцията, който остава след приспадане на разходите за производство. Политическата цел на класическите икономисти от XVIII и XIX век е да се освободят пазарите от феодалните привилегии и защитят производителните класи на работниците и капиталистите. Да се замени наследствената аристокрация, която получава рента с държавно облагане върху природните ресурси – „властта на природата“ при физиократите, плодородието на земята

при Рикардо и диференциалната рента по местоположение на земята при Уилям Пети. Класическата икономическа теория за стойността е прицелена да определи поземлената рента като подарък на природата, който трябва да принадлежи на държавата (Hudson, 2021, pp. 53 – 59).

Защита на класическата концепция за поземлената рента прави основателят на институционализма Торстен Веблен. В неговата дихотомия за света на бизнеса и света на индустрията той представя паразитизма на света на бизнеса, в който изцяло се монополизира ценообразуването, получават се високи печалби, които не се дължат на повишаването на производителността, а на високите цени. Според Веблен икономическата система изградена на принципите на бизнеса ще увеличава корпорациите, паразитната собственост и създаването на транснационални корпорации, ще унищожава свободната конкуренция и ще продължава непроизводственото използване на кредитите (Векуарова, 2007, pp. 57,58). Чрез разделянето на законите на индустрията и тези на бизнеса/финансирането/ Веблен представя посткласическата „неокласическа“ конфлация на рентата с останалите капиталистически доходи – печалба и лихвен процент. От допускането че всеки получател на доход има принос в производството/ включително и финансирането/ следва че разпределението е справедливо. Отхвърлянето на класическата концепция за рентата води до смесването на капитала със земята, рентата с печалбата и лихвата (Hudson, 2012).

Нито един обществен строй на производство и разпределение не съществува в реалността в чист вид на модела, в който се мисли за него. Капитализмът, никога не се освобождава от рентата, а комунизмът никога не постига всекиго според нуждите. В класическата икономическа система от XVIII век, Адам Смит никога не използва думата капитализъм, класите са три– рентиери, капиталисти, наемни работници, а самия Смит не допуска изчезването на рентиерите. Един от значимите дебати в историята на икономическата мисъл е този между Дейвид Рикардо и Томас Малтус. Рикардо е за премахването на рентата, която според него е свръх цена, а Малтус твърди че рента е необходима за потреблението, чрез което да се избегнат икономическите кризи. Въпреки че Рикардо печели дебата за рентата, тя не се премахва през следващите години. Традиция на класическата политическа икономия за премахването на рентата е възприета през XX век от Джон Кейнс, който смята че рентата е остатък от феодализма и ще изчезне с развитието на капитализма. Евтаназията на рентиера, според Кейнс предстои и е в реда на нещата. Според него рентиерския аспект на капитализма– получаването на рента и лихва е преходна фаза, но изчезването му ще е продължителен процес, а не революционен (Keynes, 1993, p. 433). Според антропологът Дейвид Грейбър Кейнс всъщност има предвид намаляването и елиминирането на лихвените нива, което изцяло е в духа на класическата политическа икономия и заклеймяването на земевладелците като паразити от

Дейвид Рикардо, а самото им съществуване като враг на икономическия растеж (Graeber, 2019, p. 550). През XIX век индустриалният капитализъм търси да се освободи от тежестите на рентата, банките и монополите наследени от феодализма, но вместо да успее, финансовият сектор превзема държавната политика и подчинява индустриалния капитализъм на финансовия сектор и рентиерите. Новите рентиери днес са във финансовия сектор и получават рентата като лихва (Hudson, 2015, pp.1–5). В съвременния свят получаването на рента, не само не изчезва, но и се увеличава, като това не се анализира от съвременната мейнстрийм икономическа теория. Стратегията на рентиерите е да направят получаването на рентата невидимо, а не център на внимание, както е в класическата политическа икономия. В съвременния свят рентата само не изчезва, но и се увеличава но е незабележима под формата на такси, застраховки и други разходи надвишаващи себестойността на продукта.

Заклучение

Икономическата теория е като пръснатата мозайка, която малко икономисти успяват да съберат. Историята на икономическата теория е най-фундаменталната дисциплина в икономическата наука, представяща фалшивите теории и истинските, тези на политиката на деня и метафизичните. За разлика от останалите социални науки, тя не е толкова „гъвкава“ наука, тъй като в нея могат да се намерят истината, такава каквато е, а не тази която е удобна. Фокусът на класическите икономисти е създаването на богатство и премахване или облагане на несправедливите незаработени доходи, които се създават от преразпределянето на богатството. Икономическата теория през следващите векове избягва от този фокус, върху стойността и рентата, която се разглежда като наем, а не излишък получаван от рентиерите. Според класическата икономическа теория рентата не увеличава богатството, а го намалява. Обществото не е в непрекъснат прогрес а има и периоди на регрес. Богатството, което според класическите икономисти е натрупване на стоки, в съвременния свят е огромно, но се увеличава социалното неравенството, което е в резултат от разпределението. Двете направления класическата и неокласическата теория имат различни фокуси на изследване, като изучаването на историята на икономическите теории, може да ги обедини в холистична теория. В съвременната икономическа теория изчезват дебатите в икономическата теория за рентата и безплатния обяд, като повечето икономисти са в мейнстрийм теорията и малко имат смелостта на Смит, Рикардо, Маркс, Кейнс и др. да анализират реалността и изричат истината.

REFERENCES:

- Bekeyarova, K. 2007. *Economic Thought in the USA*. Sofia: Economics University Press. [Бекярова, К. 2007. *Икономическата мисъл в САЩ*. София: Университетско издателство стопанство].
- Graeber, D. 2019. *Debt. The first 5,000 years*. Sofia: IK Bard. [Грейбър, Д. 2019. *Дългът. Първите 5000 години*. София: ИК Бард].
- Keynes, J. 1993. *General Theory of Employment. Interest and Money*. Sofia: IK Hristo Botev. [Кейнс, Дж. 1993. *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*. София: ИК Христо Ботев].
- Ricardo, D. 2006. *On Principles of Political Economy and Taxation*. Sofia: Rata. [Рикардо, Д. 2006. *За принципите на политическата икономия и данъчното облагане*. София: Рата].
- Smith, A. 2006. *Wealth of Nations*. Sofia: Rata. [Смит, А. 2006. *Богатството на народите*. София: Рата].
- Todorov, V. 2022. General Theory in University Economic Education in Bulgaria. In: *Economics and Economic Theory: Problems and Interactions*. Varna: Nauka i iкономика, pp. 21–28. [Тодоров, В. 2022. *Общата теория в университетското икономическо образование в България*. В: *Икономика и икономическа теория: проблеми и взаимодействия*. Сборник доклади от юбилейна научна конференция по случай 85 години катедра. *Обща икономическа теория*. Варна: Наука и икономика, с. 21–28].
- Tchipev, P. 2023. Build-up and development of the concept of property as an economic category. *Ikonomicheska misal*, Vol. 68 (3), pp. 245–292. [Чипев, П. Изграждане и развитие на концепцията за собствеността като икономическа категория. *Икономическа мисъл*, том 68 (3), с. 245–292]. Viewed 20 August, link: 2023 <https://etj.iki.bas.bg/history-of-economic-thought-methodology-and-heterodox-approaches/2023/07/10/build-up-and-development-of-the-concept-of-property-as-an-economic-category>
- Hudson, M. 2012. Veblen's Institutionalist Elaboration of Rent Theory. *Working Paper No. 729 Levy Economics Institute of Bard College*. viewed 20 September 2023 https://www.levyinstitute.org/pubs/wp_729.pdf
- Hudson, M. 2017. *J is for Junk Economics. A guide to Reality in an Age of Deception*. Dresden: ISLET Verlag.
- Hudson, M. 2015. *Killing the Host. How Financial Parasites and Debt Bondage Destroy the Global Economy*. Petrolia: Counter Punch Books.
- Hudson, M. 2022. *Destiny of civilization: Finance Capitalism, Industrial Capitalism or Socialism*. Dresden: ISLET Verlag.

Hudson, M. 2022a. An Autobiographical on Economic Rent and Exploitation. viewed 3 September 2023 <https://michael-hudson.com/2022/06/economic-rent-and-exploitation/>

Correspondence address:

Rumen Andreev – Associate Professor, PhD

University of National and World Economy,

Department of Political Economy

1700, Sofia, Student town

Phone number: 0888 213 544

E-mail: randnik@abv.bg